

Др ЈАРОСЛАВ ДАШИЋ

БАНКЕ У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ 1888 — 1941.

Др ЈАРОСЛАВ ДАШИЋ
УУ 32000 Чачак
Радише Поштића 7

УДК 336.71 (497.11)

I ДЕО

Развој занатства и трговине у Горњем Милановцу крајем XIX века дао је подстицај за оснивање првих акционарских друштава. Тако је основана једна банка, а потом прва штампарија (1890), која је пословала као акционарско друштво, и „Горњомилановачка пољопривредна подружина“ (1893), такође као акционарско друштво. У Горњем Милановцу је пре Првог светског рата радило пет акционарских банака. Њихов почетак је из другог таласа оснивања банака у Србији осамдесетих година XIX века.

ГОРЊО-МИЛАНОВАЧКА ШТЕДИОНИЦА основана је 22. августа 1888, а почела је да ради 10. новембра 1888. Почетни акцијски капитал износио је 75.000 динара. Први Управни одбор чинили су: Живко Поњавић (председник), Младен Миловановић (потпредседник), Милутин Сретеновић, Петар Павловић, Марјан Марјановић, Јеврем

Мијатовић и Вићентије Васић, а Надзорни: Александар Богдановић (председник), Максим Л. Сретеновић, Јеремија Матић, Лука Јакшевац и Милић М. Ђорђевић.¹ У вези са кредитирањем и наплатом пласираних кредита, банка је 1893. преко листа „Таково“ обавестила своје комитенте да је прибавила нове изворе средстава и да је Управни одбор решио да се отплата меница од 20 на сто смањи на 10 на сто.² Ово обавештење важило је на суме затечене 15. августа 1893. Сам податак говори да је Горњо-Милановачка штедионица била ликвидна и да није била велика потражња кредита, пошто је, на одређен начин, одлагала повраћај постојећих пласмана.

Штедионица је од оснивања до пред Први светски рат пословала са главницом капитала у износу од 75.000 динара са којим је полако развијала своју делатност до почетка балканских ратова. У септембру 1913. донет је Закон о ликвидацији мораторних меница. Један број акционара Штедионице учествовао је у ратовима. У једном извештају каже се да су, услед ратних прилика и смањеног пољопривредног приноса, у 1913. години „трговина а и народ били у великој новчаној кризи, те је са наплатом меничног дуговања врло тешко ишло“.³

Од почетка 1914. настало је живље регулисање меница и изгледало је да ће принос бити бољи него у иједној од претходних година. Међутим, 12. јула 1914. објављена је мобилизација целокупне војске пред почетак Првог светског рата, што је зауставило све раније започете финансијске трансакције. У једном извештају пише:

„Октобра месеца 1914. год. услед надирања непријатељске војске која је била дошла у непосредној близини Милановца (село Таково) морала је се евакуисати наша Штедионица. Тада је наш председник управног одбора г. Максим Л. Сретеновић спаковао целокупну имовину штедионичку као и књиге и носио их до Ниша. Том приликом није упропашћено ништа од штедионичке имовине већ само што су учињени неки непредвиђени већи трошкови што ће се видети из рачуна о ратној оштети“.³

Крајем новембра 1914. непријатељска војска је враћена и Србија је била ослобођена. Тада је настављен рад Штедионице. Резултати пословања од 12. јула до 31. децембра 1914. били су врло мали. Штедионица у 1915. није радила. У октобру 1915, у ратним приликама, председник Управног одбора Максим Сретеновић и остали чланови предали су целокупну имовину у меницама, залогома и друге вредности, главну књигу, дневник, књига залогова и књига улога на чување потпредседнику Управног одбора Мијајилу Обреновићу. Непријатељска војска приликом уласка у Горњи Милановац демолирала је локал Штедионице, а намештај, архиву и касе избацила на-

поље. Срећа је да су Максим Сретеновић (председник), Мијајило Обреновић (потпредседник), Петар Љутић, Драгутин Сарвановић и Василије Поповић благовремено спаковали сву штедионичку имовину. Непријатељске власти су више пута претресале, али нису успеле да пронађу веће вредности. Услед мучења од стране непријатељских власти умро је 23. децембра 1915. године Максим Сретеновић, (председник Управног одбора Штедионице,⁴ и један од њених оснивача.

За време окупације Штедионица није радила. Горњомилановачка варош ослобођена је 14. октобра 1918. Одмах потом долазили су са војних дужности чланови управе и чиновници. Сви су се ангажовали на сређивању имовине и прикупљању намештаја и каса Штедионице. Ова банка (као и остале финансијске организације) није радила у 1918. и 1919. години, због тога што још није био донет закон о ликвидацији мораторнијума. (Овај закон је донесен 31. децембра 1914. године).

После извесних прописа и обављених припрема, Штедионица је почела да послује. На основу наређења министра трговине и индустрије од 25. маја 1920. Штедионица је одржала ванредни збор акционара 15. августа 1920. У раду збора учествовали су чланови Управног одбора: Мијајло Обреновић (потпредседник), Петар Љутић, Драгутин Сарвановић и Тома М. Поповић и чланови Надзорног одбора: Добросав Радивојевић (председник), Младен Чивовић, Лазар Борисављевић, Светислав Т. Поповић и Василије А. Поповић.

На ванредном збору учествовали су:

Редни број	Име и презиме	Колико		Кога заступа
		акција	гласова	
1.	Мијајло Обреновић	30	10	
2.	Петар Љутић	30	10	
3.	Драгутин Сарвановић	9	3	
4.	Тома Поповић	27	9	
5.	Сретен Сретеновић	6	2	Петар Љутић
6.	Добросав Радивојевић	26	8	
7.	Василије Поповић	6	2	
8.	Драгослав Мајданац	18	6	Сима Мајданац
9.	Сима Мајданац	15	5	
10.	Тихомир Нешић	4	1	
11.	Радмила Поповић	9	3	Аца Петровић
12.	Аца Петровић	18	6	
13.	Лазар Борисављевић	6	2	
14.	Божидар Србовић	6	2	
15.	Милисав Цветковић	6	2	
16.	Никола Лугомирски	6	2	Брана Лугомирски
17.	Нестор Бојовић	9	3	
18.	Драгутин Обреновић	9	3	Мијајло Обреновић

19. Живојин Обреновић	6	2	Мијајло Обреновић
20. Младен Чивовић	6	2	
21. Милева Обреновић	6	2	Мијајло Обреновић
22. Драгомир Рајичић	16	5	
23. Радомир Рајичић	15	5	Драгомир Рајичић
24. Милутин Мајданац	30	10	
25. Војислав Кошгунца	10	3	
26. Добрица Мајданац	30	10	Милутин Мајданац
27. Живојин Петровић	3	1	
28. Радничка акционарска задруга	15	5	Петар Љутић (председник)
Свега	377	124 ⁵	

Сви акционари су из Горњег Милановца.

Председавао је Петар Љутић. На збору је био комесар министра трговине и индустрије Божидар Паљић, судија Горњомилановачког првостепеног суда.

Управни одбор је поднео извештај о пословању Штедионице од 1913. до почетка 1915. године. У извештају се каже да су углавном упропашћени штедионички намештај и канцеларијски материјал.

На ванредном збору акционара усвојен је рачунски део извештаја о раду Штедионице.

Из пословања Штедионице од 1913. до 1914. године дајемо приказ неколико најзначајнијих рачуна биланса:

Активни послови I		(у динарима)
Благајна: Стање на дан 31. децембра 1913.		5.204
Примљено у току 1914. године		891.890
	Укупно	897.094
Издато у току 1914.		880.530
Стање 31. децембра 1914.		16.564
Есконт меница:		
Пренето меница из 1913.		252.405
Есконтовано меница у 1914.		1.220.695
	Укупно	1.473.100
Наплаћено меница у 1914. години		1.198.795
Стање 31. децембра 1914.		274.305
Депо код Београдске задруге:		
Пренето меница у депоу из 1913.		37.700
Послато у депо меница у 1914.		115.950
	Укупно	153.650
Враћено меница из депоа у 1914.		114.420
Стање меница 31. децембра 1914.		39.230

БАНКЕ У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ 1888—1941.

Депо код Београдског кредитног завода:		
Пренето меница у депоу из 1913.		30.385
Послато у депо меница у 1914.		93.195
	Укупно	123.580
Враћено меница из депоа у 1914.		92.765
Стање меница 31. децембра 1914.		30.815
Депо код Банке „Андрејевић и Ком“:		
Стање меница у депоу пренето из 1913.		19.130
Послато меница у депо у 1914.		58.920
	Укупно	78.050
Враћено меница из депоа у 1914.		58.050
Стање меница у депоу 31. децембра 1914.		20.000
Депо код Крушевачке задруге:		
Пренето стање меница у депоу из 1913.		37.500
Депо код филијале Прашке кредитне банке:		
Стање меница у депоу пренето из 1913.		32.000
Послато меница у депо у 1914.		32.000
	Укупно	64.000
Враћено меница из депоа у 1914.		32.000
Стање меница у депоу 31. децембра 1914.		32.000
Депо Београдске трговачке банке:		
Стање меница у депоу пренето из 1913.		25.370
Послато меница у депо у 1914.		120.820
	Укупно	146.190
Враћено меница из депоа у 1914.		117.520
Стање меница у депоу 31. децембра 1914.		28.670
Депо код Француско-Српске банке:		
Стање меница у депоу пренето из 1913.		40.000
Послато меница у депо у 1914.		20.000
	Укупно	60.000
Враћено меница из депоа у 1914.		20.000
Стање меница у депоу 31. децембра 1914.		40.000
Депо код Српске кредитне банке:		
Стање меница у депоу пренето из 1913.		12.950
Послато меница у депо у 1914.		53.260
	Укупно	66.210
Враћено меница из депоа у 1914.		52.910
Стање меница у депоу 31. децембра 1914.		13.300

Меница код власти на извршењу:		
Пренето из 1913. меница на извршење		12.735
Пренето у 1914. меница на извршење		26.195
	Укупно	38.930
Наплаћено меница са извршења		4.400
Стање 31. децембра 1914.		34.530
<hr/>		
Залого:		
Пренето залога из 1913.		27.375
Издато зајмова на залог у 1914.		4.360
	Укупно	31.735
Наплаћено залога у 1914.		4.645
Стање залога 31. децембра 1914.		27.090
<hr/>		
Намештај:		
Пренето стање из 1913.		490
Купљено намештаја у 1914.		50
	Укупно	540
Отписана вредност намештаја 31. децембра 1914.		500
<hr/>		

Пасивни послови II

(у динарима)

Главница:		
Уплаћено 750 комада акција по 100 динара:		750.000
Резервни фонд:		
Уплаћено према правилима		25.000
Фонд за сумњива потраживања:		
Пренето из 1913.		5.000
Фонд за куповину куће:		
Пренето из 1913.		3.950
Улога		
Пренето улога из 1913.		138.432
Примљено на улог у 1914.		48.475
Укапиталисано камате у 1914.		1.982
	Укупно	188.889
Враћено улога у 1914.		42.551
Стање улога 31. децембра 1914.		146.338
<hr/>		

Текући рачуни:

Дуговање по текућим рачунима 31. децембра 1914:	
Београдској задрузи	30.792
Крушевачкој задрузи	30.703
Београдском кредитном заводу	25.578
Банци „Андрејевић и Ком.“	15.477
Филијали Прашке кредитне банке	25.763
Београдској Трговачкој банци	20.494
Француско-Српској банци	30.691

БАНКЕ У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ 1888—1941.

Српској кредитној банци	10.329
Београдској задрузи одељ. осигурања	2.848
Сретеновића и Ком.	15.791
Мијајла Обреновића	16.098
Свега	224.565

Дивиденде:

Остало ненаплаћено дивиденде:	
за 1911. годину	12
за 1912. годину	30
за 1913. годину	1.140
Свега	1.182

Приходи и расходи III

(у динарима)

Прихода:

У 1914. години било је прихода:	
Од камате меница	41.682
Од камате залога	527
Разних прихода	2.241
Укупно	44.450

Расходи:

У 1914. години било је расхода:	
На камате по текућим рачунима	10.476
На камате на улоге	5.110
На порезу	2.216
На плате особљу	3.626
На трошкове	1.502
На станарину	1.333
На ажију	330
Свега	24.593

Подела чисте добити IV

Када се од укупних прихода	44.450
одбије укупан расход	24.593
Остаје чиста добит	19.857

Према члану 89 Штедионичких правила од ове суме припада:

15 одсто Управном одбору	2.989
2 одсто Надзорном одбору	397
Свега	3.386
Отписује се од намештаја	40
	3.426
Остаје као чиста добит	16.431
Укупно	19.857⁶

Остварена добит од 16.431 динара постигнута је од ненаплаћене камате за време трајања балканских ратова. Од ове добити свакој акцији подељено је као дивиденда за 1914. годину 12 динара, што чини 9.000 динара. Остатак од 7.431 динара остао је на располагању Управном одбору у 1920. години. Надзорни одбор је констатовао да је стање благајне, књига и свих рачуна у свему исправно, што је ванредни збор и усвојио.

На ванредном збору акционара, 15. августа 1920. године, усвојен је буџет Штедионице за 1920:

Плате и дневнице:	Годишње:
— књиговођи	12.000 динара
— служитељу	2.400 динара
Станарина:	
— на локал	1.200 динара
Трошкови:	
— за канцел. материјал огрев и осветљење	5.000 динара
Свега	20.600 динара

Тада је разматрана и ранија одлука из 1911. године о томе да се споје Горњомилановачка штедионица и Радничка акционарска задруга. На ванредном збору је решено да се одложи извршење раније донете одлуке, услед недовољног капитала, „а по могућству да се капитал још повећа“.

Акционар Божидар Србовић, ранији књиговођа Штедионице, узет је за хонорарног књиговођу на посао од 1. маја 1920. са платом од 600 динара месечно. Божидар Србовић је тражио да му се исплати плата за време од 12. јула 1914. до 1. маја 1920, због тога што је своје обавезе стално, по потреби, обављао. Било је неколико акционара који су подржавали захтев књиговође. На збору је усвојено „да се ратне плате накнадно расправе и реше по доношењу нових закона“.

На крају ванредног збора допуњени су чланови управе. За председника Управног одбора изабран је Мијаило Обреновић, за потпредседника Петар Љутић, а за члана Драгомир Рајичић.⁷

Између два рата било је и економских тешкоћа и криза. Све је то утицало и на рад банака, међу којима и на Штедионицу у Гор-

њем Милановцу. По завршетку Првог светског рата, првих година су привреда и акционарске банке били у тешкој ситуацији услед инфлаторних прилика и несређених финансијских извора, јер нико није био у прилици да враћа своје дугове. Законом о ликвидацији мораторног стања било је предвиђено оснивање Ликвидационе банке, која би примила од свих новчаних завода менице дужника, а — уместо њих — би тадашњим банкама исплатила новац за редовно пословање. На жалост, овакав вид реесконта није остварен, јер се више година очекивало оснивање Ликвидационе банке. Мораторним прописима била је, истовремено, ограничена наплата предратних потраживања. Ипак, неке банке почињале су наплату од својих дужника, али врло опрезно, с различитим примењивањем тадашњих прописа.

У свим овим пословима тешкоће су пратиле и Штедионицу. Ова банка је упутила преставку Министарству трговине и индустрије, 22. јануара 1921. године, истичући да су јој београдске банке за њене дугове по текућим рачунима, приликом обрачуна камате за 1920. годину, „обрачунавале и укапиталисавале камату сваких три месеца“. Истовремено, овој банци било је немогуће по Закону о ликвидацији мораторног стања „да може наплаћивати интерес на интерес па нисмо ником ни наплаћивали“.⁸ О различитом понашању и тумачењу, прописа када се ради о интересу на предратне дугове и на преставку Штедионице, Министарство је одговорило „да према закону о ликвидацији мораторног стања није забрањено укапиталисавање интереса предвиђеног чл. 4. тог закона. То се укапиталисавање има вршити у роковима предвиђеним уговором о дугу“. Тако у једном извештају, 27. новембра 1921. године, Петар Љутић, нови председник Управног одбора, каже, поред осталог: „Привредни Зак. о ликвидацији мораторног стања дао је могућности свим предратним дужницима, да се тим законом користе и своја менична дуговања не плаћају и зато у 1920. год. врло мали број наших дужника меничних исплатили су своје менице дуговања“.⁹

Све је и ово утицало да су, почетком двадесетих година, спорије савладаване економске прилике. Многе банке, па и Штедионица, у то време, нису могле вршити есконт меница, нити се могла укључивати у нове послове, већ су вршиле, колико је било могуће, наплату меничног потраживања из ранијих година, а овако прикупљен новац је коришћен за исплату дугова и штедних улога.

СПАЈАЊЕ ДВЕ БАНКЕ

На основу одлуке управних одбора: Горњо-Милановачке штедионице и Рудничке акционарске задруге одржале су скупштину акционарских чланова 22. јануара 1922.

Скупштином је председавао Петар Љутић, који је истовремено био акционар и председник Управног одбора у обе банке. Дело-вођа је био Милисав Цветковић (за обе банке). Свака банка изабрала је своју комисију за бројање гласова и оверу скупштинског записника.

Констатовано је да на збору акционара присуствује из Горњо-Милановачке штедионице 27 чланова са 560 акција и правом на 184 гласова и Рудничке акционарске задруге 26 акционара са депонованих 1.009 акција са правом на 307 гласова.¹⁰

На предлог оба управна одбора, скупштине су донеле одлуку о спајању Рудничке акционарске задруге и Горњо-Милановачке штедионице. О овоме је била донета одлука 1911. године, али није могла бити реализована услед ратних прилика. За реализовање раније одлуке, која је од обе банке подржана и 1920. године, поднет је захтев Министарству трговине и индустрије са молбом да одобри спајање обе банке. Министар трговине и индустрије, својим решењем број 2307, од 8. септембра 1920. године, одобрио је спајање ове две банке.¹¹

На скупу је усвојена одлука о томе да се разреше управни и надзорни одбори с тим да се мора сачекати одобрење министра за њихов рад у поменутиим банкама за 1920. и 1921. годину. Управе ових банака имале су обавезу да изврше спајање задругине имовине са штедионицом „потпуно и потом само по себи престаје даља функционисање према чему се има сматрати за разрешену“.¹²

Одлучено је да скупштинска управа позове све акционаре да у року од 90 дана донесу своје акције и замене их са Штедионичким акцијама према Правилима штедионице и уплате разлике резервном фонду. Акционарима који се не одазову овом позиву, управа ће исплатити акције по номиналној цени.

На скупу акционара евидентирани су чланови по банкама, који су унапред депоновали своје акције. Већи број чланова је истовремено имао акције у обе банке. По том основу су остваривали и исте функције у банкама. Тако је Максим Сретеновић био председник Управног одбора истовремено у обе банке. А 1914. године носио је, са једним бројем чланова, целокупну имовину обе банке до Ниша

и у повратку. Петар Љутић истовремено био је председник управног одбора у обе банке. Према томе, већи број акционара видео је интерес својих средстава и заложиио се за спајање две банке да би се укрупнио њихов капитал. О броју чланова и њихових гласова при спајању две банке, говоре спискови присутних акционара:

XXVII редовна скупштина Горњо-Милановачке штедионице, 22. јануара 1922. године:

Ред. број	Име и презиме	Колико		Кога заступа
		акција	гласова	
1.	Аца Петровић	3	1	
2.	Марко Димитријевић	3	1	
3.	Војислав Коштуница	25	8	
4.	Драгутин Сарвановић	9	3	
5.	Лазар Борисављевић	6	2	
6.	Драгиша Илић	15	5	
7.	Тихомир Рајичић	9	3	
8.	Павле Савковић	16	5	Павле Савковић
9.	Милутин Савковић	16	5	Павле Савковић
10.	Петар Нешовић	6	2	
11.	Персида Нешовић	18	6	Петар Нешовић
12.	Милисав Д. Цветковић	6	2	
13.	Живојин Обреновић	30	10	Живојин Обреновић
14.	Драгутин Обреновић	27	9	Живојин Обреновић
15.	Обрад Обреновић	11	3	
16.	Петар Татовић	9	3	
17.	Божидар Србовић	6	2	
18.	Јелисавета Србовић	25	8	Божидар Србовић
19.	Божа Борђевић	30	10	
20.	Петар Љутић	30	10	
21.	Бранислав Баралић	30	10	
22.	Драгољуб Караулић	30	10	
23.	Станоје Маринковић	30	10	
24.	Василије А. Поповић	30	10	
25.	Др Радисав Катанић	6	2	Василије А. Поповић
26.	Драг. Скубиц	30	10	
27.	Младен Чивовић	6	2	
28.	Драгомир Рајичић	12	4	
29.	Радомир Рајичић	10	3	Драгомир Рајичић
30.	Добросав Радивојевић	6	2	Младен Чивовић
31.	Тома Поповић	6	2	Драгутин Сарвановић
32.	Светислав Поповић	6	2	Лазар Борисављевић
33.	Драгослав С. Мајданац	3	1	Марко Димитријевић
34.	Бран. Лугомирски	3	1	Аца Петровић
35.	Десимир Радишић	15	5	
36.	Драг. Проковић	15	5	
37.	Александар Дамњановић	16	5	
38.	Светислав Белић	6	2	Бранислав Баралић
Свега		560	184 ¹³	

XII редовна скупштина акционара Рудничке акционарске задруге, 22. јануар 1922. године:

Ред. број	Име и презиме	Колико		Кога заступа
		акција	гласова	
1.	Петар Љутић	30	10	
2.	Милосав Цветковић	10	3	
3.	Божидар Србовић	15	5	
4.	Јелисавета Србовић	30	10	Божидар Србовић
5.	Лазар Борисављевић	20	6	
6.	Василије А. Поповић	30	10	
7.	Вој. Митровић	15	5	
8.	Божа Борђевић	19	6	
9.	Драгутин Сарвановић	30	10	
10.	Миодраг Сарвановић	16	5	
11.	Спаса Сарвановић	30	10	Драгутин Сарвановић
12.	Петар Нешовић	30	10	
13.	Милорад Стевановић	30	10	Петар Нешовић
14.	Богољуб Јовановић	30	10	
15.	Душанка Стевановић	30	10	Богољуб Јовановић
16.	Младен Чивовић	20	6	
17.	Добросав Радивојевић	30	10	Младен Чивовић
18.	Милентије Банковић	30	10	
19.	Злата Банковић	20	6	Милентије Банковић
20.	Драгиша Таловић	100	10	
21.	Живојин Обреновић	30	10	
22.	Милева Обреновић	30	10	Живојин Обреновић
23.	Драгутин Обреновић	30	10	
24.	Милица Обреновић	30	10	Драгутин Обреновић
25.	Станоје Маринковић	19	6	
26.	Радомир Рајичић	30	10	
27.	Ранимир Рајичић	11	3	Радомир Рајичић
28.	Драгомир Рајичић	30	10	
29.	Тихомир Рајичић	30	10	Драгомир Рајичић
30.	Марко Димитријевић	30	10	
31.	Светомир Димитријевић	9	3	
32.	Мирољуб Димитријевић	6	2	
33.	Софија Љутићка	30	10	Петар Љутић
34.	Љубинко Љутић	8	2	Петар Љутић
35.	Аца Петровић	15	5	
36.	Обрад Обреновић	30	10	
37.	Радомир Обреновић	20	6	Обрад Обреновић
38.	Милутин Вукосављевић	10	3	
39.	Љуба Ивковић	30	10	Александар Дамњановић
40.	Александар Дамјановић	10	3	
41.	Милорад Радовановић	6	2	
Свега		1.009	307 ^а	

Сви су из Горњег Милановца, само је Љубомир Љубо Ивковић из Чачка.

На скупштини акционарских друштава највећу пажњу је привлачио финансијско-рачунски део извештаја о раду у 1920. и 1921. години.

Основна делатност банака испољава се преко више финансијских трансакција. Успешна делатност банке се види преко неколико билансних позиција: активе и пасиве.

Основни извори средстава у пасиви су код обе банке из главнице, улога на штедњу и депозита десет банака са својим потраживањем по приказаним текућим рачунима.

У активним пословима — пласмани финансијских средстава обављени су кредитирањем својих чланова, привредника и грађана. Ови послови вршени су есконтовањем меница и системом залогe. Нарочиту пажњу привлаче реесконтне трансакције, депои меница и текући рачуни више пословних банака.

Преглед финансијског извештаја о раду банака у 1920. и 1921. години.

Назив билансне позиције	I Активни послови			(у динарима)	
	Горњо-Милановачка штедионица	Рудничка акционарска задруга	У динарима		
Благајна:					
— стањи од 31. децембра 1919.		16.565		5.206	
— примљено у 1920. динара	61.542		31.580		
— примљено у 1921. динара	99.742	161.284	42.988	74.577	
	Свега		177.849		79.783
— издато у 1920. динара	40.353		25.506		
— издато у 1921. динара	113.909	154.262	46.050	71.557	
Стање 31. 12. 1921.		23.587		8.226	
Есконт меница:					
— пренето меница из 1919.		274.305		176.050	
— враћено из депоа у 1920.	20.520		6.700		
— есконтовано у 1921.	30.000	50.520	7.575	13.275	
	Свега		324.825		189.325
— наплаћено у 1920.	46.450		28.210		
— наплаћено у 1921.	63.170	109.620	30.295	58.505	
Стање 31. 12. 1921.		215.205		130.820	
ОСТАВА код Београдске задруге:					
— меница 31. децембра 1919.		39.230		48.165	
— враћено меница у 1920.	2.030		2.570		
— враћено меница у 1921.	2.460	4.490	1.220	3.790	
Стање 31. децембра 1921.		34.740		44.375	

Назив билансне позиције	Горњо-Милановачка Рудничка акционарска штедионица задруга	
	У динарима	
ОСТАВА код банке „Андрејевић и Ком.“		
— меница пренето из 1919.	20.000	14.630
— враћено меница	—	300
Стање 31. децембра 1921.	20.000	14.330
ОСТАВА код Крушевачке задруге:		
— меница пренето из 1919.	37.500	25.000
Стање 31. децембра 1921.	37.500	25.000
ОСТАВА код Београдског кредитног завода:		
— меница на дан 31. 12. 1919.	30.815	19.005
— враћено из депоа 1920.	1.470	1.340
— враћено из депоа 1921.	6.150	1.915
3.255	7.620	3.255
Стање 31. децембра 1921.	23.195	15.750
ОСТАВА код филијале Прашке кредитне банке:		
— пренето стање из 1919.	—	32.000
— враћено —	—	—
ОСТАВА код Француско-Српске банке:		
— пренето из 1919.	40.000	25.150
— враћено у 1920.	—	1.490
— враћено у 1921.	—	4.340
5.830	—	5.830
Стање 31. децембра 1921.	40.000	19.320
ОСТАВА код Београдске трговачке банке:		
— пренето из 1919.	28.670	—
— враћено је у 1921.	2.240	—
— враћено је у 1921.	7.430	—
9.670	—	—
Стање 31. децембра 1921.	19.000	—
ОСТАВА код Српске кредитне банке:		
— пренето из 1919.	13.300	—
— враћено из депоа у 1920.	380	—
Стање 31. децембра 1921.	12.920	—
Менице код суда:		
— стање 31. децембра 1919.	34.530	22.215
— наплаћено у 1921.	750	100
Стање 31. децембра 1921.	33.780	22.115

БАНКЕ У ГОРЉЕМ МИЛАНОВЦУ 1888—1941.

Залога:				
— стање 31. децембра 1919 .		27.090		4.930
— наплаћено у 1920.	710		—	—
— наплаћено у 1921.	9.200	9.910	600	600
Стање 31. децембра 1921.		17.180		4.330
Обвезнице:				
— пренето из 1919.	—	—		1.630
Интабулационе гаранције:				
— пренето 1919.	—	24.000	—	—
Кауције:				
— управног и надзорног одбора		7.800		—
Намештај:				
— вредност намештаја 31. 12. 1919.	—	500	—	1.500
— купљено намештаја у 1920.	—	1.185	—	480
Вредност 31. децембра 1921.	—	1.685	—	1.980
Ненаплаћена камата:				
— на менице и залог за 1920.	—	26.053	—	15.814
— на менице и залог за 1921.	—	29.540	—	18.367
Свега		55.593		34.181

II Пасивни послови

(у динарима)

Назив билансне позиције	Горњо-Милановачка штедионица	Рудничка акционарска задруга
ГЛАВНИЦА:		
— уплаћено 750 акција à 100 динара	— 75.000	— —
— уплаћено 2000 ком. акција по 50 динара	— —	— 100.000
Резервни фонд:		
— уплаћено према правилима	— 25.000	— 6.526
Фонд за сумњива потраживања:		
— пренето из 1919.	— 5.000	— 1.160
Фонд за куповину куће:		
— пренето из 1919.	— 3.950	— —
Улога на штедњу:		
— пренето стање из 1919.	— 146.339	— 58.326
— примљено на улог у 1920.	17.449	4.212
— примљено на залог у 1921.	21.648	8.719
Свега	185.436	71.257

— враћено са улога 1920.	2.921		6.206	
— враћено са улога 1921.	38.344	41.265	17.071	23.277
Стање улога 31. 12. 1921.	—	144.171	—	47.980

Текући рачуни:

— дуговање по текућим рачун. 1919. било је	—	—	—	112.224
— укапиталисано камате за 1920.	—	—	11.501	
— укапитулисано камате за 1921.	—	—	10.108	21.609
				133.833
— дато у отплату у 1920.	—	—	9.480	
— дато у отплату у 1921.	—	—	21.838	31.318
— дуговање 31. 12. 1921:				
Београдској задрузи	27.968		—	—
Крушевачкој задрузи	31.563		—	—
Београдском кредит. заводу	18.156		—	—
Банци „Андрејевић и Ком.“	17.603		—	—
Филијали Прашке кред. бан.	24.741		—	—
Француско-Српској банци	29.188		—	—
Српској кредитној банци	12.247		—	—
Београдској трговач. банци	12.261		—	—
Београд. задрузи одељ. осиг.	2.848		—	—
Сретенковићу и Ком.	13.180		—	—
Мијаилу Обреновићу	7.717	197.472	—	102.515

Неисплаћене дивиденде:

— за 1909. годину	—		4
— за 1910. годину	—		10
— за 1911. годину	12		20
— за 1912. годину	30		367
— за 1913. годину	1.140		2.670
— за 1914—1919. годину	9.000		12.000
Свега	10.182		15.071

Ратне плате особљу:

— не исплаћене ратне плате	8.335		3.900
----------------------------	-------	--	-------

Менични приједи:

— пренето из 1919. године	109.500		45.000
---------------------------	---------	--	--------

Тангијеме за 1919. годину:

— остало је неисплаћено	1.559		1.125
-------------------------	-------	--	-------

III Приходи и расходи

Приходи		(у динарима)
— у 1920. години било је:		
од камате меница	28.113	17.431
од камате залога	1.618	110
пренесене добити из 1919.	7.431	6.366
и од разних прихода	55	—
— приходи у 1921. години:	41.001	
од камате меница		24.022
од камате залога		344
од разних прихода		53
Свега	78.218	48.326

Расходи:

— расходи у 1920. години:		
камате по текућим рачунима	14.764	11.500
камате на улоге	8.243	3.068
плате особљу	6.000	5.150
ратне плате особљу	5.000	2.000
станарина	1.135	892
трошкови	977	1.020
канцеларијски материјал	315	278
дневнице	783	
Свега	37.217	23.908
— расходи у 1921. години:		
камате по текућим рачунима	15.857	10.108
камате на улоге	9.009	3.269
плата особљу за 1921.	15.085	9.400
станарина	1.050	600
трошкови и канцел. материјал	—	1.041
Свега	78.218	48.326 ¹⁵

Из упоредног стања финансијског пословања Штедионице и Акционарске задруге у 1920. и 1921. години уочава се неколико значајних обележја:

Акцијски капитал Рудничке акционарске задруге је знатно већи (33 одсто) у односу на иста почетна средства Штедионице. То је увек био значајан параметар. Међутим, и са мањим извором главнице, до одређеног нивоа, а уз пословну ефикасност, може се прикупити већи изворни капитал. Тако је Штедионица са мањом главницом прикупила остале изворе, а нарочито улога на штедњу, који су скоро три пута већи него у Задрузи. То потврђује и већи раст фондова Штедионице него у Задрузи.

По изворима средстава, салда текућих рачуна код десет банака са којима се пословало знатно учествују у пасиви. Тако у билансу Штедионице ови извори су скоро дупло већи него код Задруге. Овакви извори средстава утицали су на бржи раст активе Штедионице, што је испред промета средстава преко благајне, есконтовања меница и оставе меничних папира код неколико ових банака у односу на резултате Задруге. Међутим, Управни одбор Задруге одлучио се да у 1920. и 1921. години не врши есконтовање меница, већ је наплаћивао менична потраживања из ранијих година и тај новац употребљавао за исплату својих дуговања по текућим рачунима. Ради се о једном општем примеру банке да поправља своју ликвидност пред

Табела 1.

Преглед биланса стања

АКТИВА

Ред. број	Назив биланс. позиције	Горњо-Милановачке штед.					Рудничка акционарска задруга				
		1914.	1920.	1921. 31. 05. 1936.	1912.	1913.	1914.	1920.	1921.		
1.	Благајна	16.564	37.753	23.587	2.352	447	865	5.206	11.279	8.227	
2.	Менице у портвелењу	274.305	234.735	215.205	657.319	187.520	183.250	176.050	153.540	130.820	
3.	Менице у ДВПУ код:										
	— Београдске задруге	39.230	37.200	34.740	—	45.650	—	48.165	45.595	44.375	
	— Београдског кред. зав.	30.815	29.345	23.195	—	17.845	—	19.005	17.665	15.750	
	— Банке „Андрејевић и Ком.“	20.000	20.000	20.000	—	12.640	—	14.630	14.330	14.330	
	— Крушевачке задруге	37.500	37.500	37.500	—	25.000	—	25.000	25.000	25.000	
	— Прашке кредитне банке	32.000	32.000	32.000	—	—	—	—	—	—	
	— Београдске тргов. банке	28.670	26.430	19.000	—	—	—	—	—	—	
	— Француске-Српске банке	40.000	40.000	40.000	—	24.520	—	25.150	23.660	19.320	
	— Српске кредитне банке	13.300	12.910	12.910	—	—	—	—	—	—	
4.	Сопствене хартије од вред.	—	—	—	11.529	—	—	—	—	—	
5.	Менице на извршењу — суда	34.530	33.780	33.780	—	5.945	5.945	22.215	22.215	22.215	
6.	Залог	27.090	26.380	17.180	—	5.030	4.930	4.930	4.930	4.930	
7.	Обвезнице	—	—	—	—	1.770	1.770	1.630	1.630	1.630	
8.	Наменштај	500	1.685	1.685	—	1.598	1.500	1.500	1.980	1.980	
9.	Ингабулација гаранц.	24.000	24.000	24.000	—	—	—	—	—	—	
10.	Вредност резервног фонда	8.660	11.529	11.529	—	—	—	—	—	—	
11.	Кауције	7.800	7.800	7.800	—	9.500	9.500	9.500	9.500	9.500	
12.	Судске таксе	3.300	3.518	3.536	—	994	979	2.317	2.317	2.266	
13.	Канцеларијски материјал	500	400	1.390	—	—	—	—	—	—	
14.	Наплаћене камате	—	26.054	55.594	—	—	20.500	—	15.815	34.182	
15.	Дужници по текућим рач.	—	—	—	416.218	—	—	—	—	—	
16.	Покретне за банчину употребу	—	—	—	16.717	—	—	—	—	—	
17.	Некретнине — остале	—	—	—	296.063	—	—	—	—	—	
18.	Предузеће у сопственој режији:										
	— машинерија и алат	—	—	—	643.966	—	—	—	—	—	
	— инсталација електр. осветлења	—	—	—	200.000	—	—	—	—	—	
	— електрични материјал	—	—	—	6.600	—	—	—	—	—	
19.	Разна актива	—	—	—	16.081	—	—	—	—	—	
20.	Губитак	—	—	—	14.758	—	—	—	—	—	
	СВЕГА	638.767	643.020	614.631	2.281.603	338.459	354.894	355.298	349.456	333.825	

Табела 2.

Ред. број	Назив биланс. позиције	ПРЕГЛЕД БИЛАНСА СТАЊА									
		ГОРЊО-МИЛАНОВАЧКА ШТЕД.					РУДНИЧКА АКЦИОНАРСКА ЗАДРУГА				
		1914.	1920.	1921. 31. 05. 1936.	1912.	1913.	1914.	1920.	1921.		
1.	Главница	75.000	75.000	1.200.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000	
2.	Резервни фонд	25.000	25.000	68.440	5.095	5.500	5.500	5.500	5.500	6.526	
3.	Фонд за сумњива потражив.	5.000	5.000	226	643	1.160	1.160	1.160	1.160	1.160	
4.	Фонд за куповину куће	3.950	3.950	—	—	—	—	—	—	—	
5.	Пензионни фонд	—	—	40.842	—	—	—	—	—	—	
6.	Улога	146.339	160.866	144.171	83.997	88.796	58.326	56.333	47.980	—	
7.	Текући рачуни:										
	— Поштанска штедионица, новчани заводи и остали	—	—	498.168	—	—	—	—	—	—	
	— Београдска задруга	30.792	30.418	27.968	20.813	22.799	20.563	19.517	17.724	—	
	— Крушевачка задруга	30.703	32.950	31.563	20.838	22.611	20.477	23.218	20.011	—	
	— Београдски кредитни завод	25.578	25.450	18.156	14.370	15.577	15.348	16.410	15.075	—	
	— Банка „Андрејевић и Ком.“	15.477	16.381	17.603	10.543	11.489	10.254	10.704	12.000	—	
	— Филијала Прашке кред. бан.	25.763	27.064	24.740	—	—	—	—	—	—	
	— Београдска тргов. банка	20.494	17.697	12.260	—	—	—	—	—	—	
	— Француско-Српска банка	30.691	32.725	29.188	20.820	22.522	20.454	20.258	15.329	—	
	— Српска кредитна банка	10.329	11.362	12.247	—	—	—	—	—	—	
	— Београдска задр. од. осиг.	2.849	2.848	2.848	—	—	—	—	—	—	
	— Лазо Борисављевић	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	— Сретенковић и Ком.	15.791	14.892	13.181	—	—	11.781	9.723	6.784	—	
	— Мијајло Обреновић	16.098	7.015	7.717	—	—	13.386	14.414	15.593	—	
	— Менџички пријесма	109.500	109.500	109.500	45.000	45.000	45.000	45.000	45.000	—	
8.	Полагача интабул. гаранција	24.000	24.000	24.000	—	—	—	—	—	—	
9.	Полагача кавија	7.800	7.800	7.800	9.500	9.500	9.500	9.500	9.500	—	
10.	Дивиденда (1909—1914—1919)	10.182	10.182	10.182	5.787	8.047	3.072	15.011	15.071	—	
11.	Тангијеме 1914—1919.	—	1.559	1.559	248	298	1.125	1.125	1.125	—	
12.	Државног процента	—	1.360	2.663	805	1.595	1.026	497	1.047	—	
13.	Ратне плате	—	—	8.335	—	—	—	—	—	—	
14.	Чиста добит	7.431	—	—	—	—	18.366	—	—	—	
	СВЕГА	638.767	643.020	614.631	338.459	354.894	355.298	349.456	333.825		

улазак и спајање са другом банком. Обе банке су покриле приходе и расходе за 1920. и 1921. годину. У једном извештају Штедионице се каже да није обрачуната сва камата по меничном потраживању, пошто није сигурно да ће се и наплатити, јер има много дужника, који су за време рата погинули и умрли, „а некима имовина разнета“.

Били су слични овакви односи активе и пасиве код Штедионице и Задруге у време доношења одлуке (1911) о њиховом спајању.

О развоју и односима ових банака најбоље говоре подаци из њиховог платног биланса, мада нема подударних података за сваку годину. (Детаљније видети табеле 1 и 2).^{15a}

УТВРЂЕНА ПРАВИЛА БАНКЕ

На скупштини обе банке донето је неколико значајних одлука:

● Спајају се Штедионица и Рудничка акционарска задруга (о чему је донета одлука 1911. године);

● да се повећа штедионичка главница на 300.000 динара: додашњи капитал Штедионице — 75.000, капитал Рудничке акционарске задруге — 100.000 и нова емисија акција за прикупљање капитала са — 125.000 динара. Истицано је на скупу да се ствара нови новчани завод, а „према данашњим приликама могао би располагати већим капиталом“, који је потребан привредницима и члановима банке.

Изменама Правила, у Чл. 1, наведено је: „Циљ је штедионице да прима на приплод уштеде и да својим кредитом помаже: производњу, трговину, занате, привреду и у опште радиност“.¹⁶

Оваква одредба била је основица за подизање индустријских предузећа и даљи развој Горњег Милановца, јер је на прво место подстакла производњу нових извора енергије. Тада је и формално правним нормама („кредитом помаже производњу...“) обезбеђен услов и право за производњу и електричне струје.

У Чл. 2. наведено је име друштва: „Горњо-Милановачка Штедионица“ и дефинисано да фирму пуноважно потписују председник или потпредседник са једним чланом управног одбора.

Одлучено је, такође, да банка може, поред седишта у Горњем Милановцу, оснивати своје филијале у осталим варошима, што, на жалост, није реализовано.

Закључено је да се, од већ утврђеног капитала од 300.000 динара, подељеног на 600 акција, од нове скупштине, по потреби, „по-

степеном или од један пут може повећати капитал од 1.000.000 динара, подељен на 2.000 комада акција“.¹⁷

У Правилима Штедионице (1922), приликом емитовања акција и вођења фондова банке, изузетно је привлачило ондашњу и садашњу јавност, поред осталог, овакво решење: „Управни одбор властан је да капитал и резервне фондове штедионичке преобрати у злато, ако за то нађе могућности. У том случају имале би се издати нове акције, које би гласиле у злату“.

Изабрани су тада нови одбори од спајања органа обе банке. У Управни одбор: Василије А. Поповић (председник), Петар Љутић (потпредседник), Божо Ђорђевић, Драгутин Сарвановић, Драгољуб Караулић, Павле Савковић, Александар Дамњановић и Станоје Маринковић, у Надзорни одбор: др Радисав Катанић (председник), Младен Чивовић, Петар Нешовић, Лазар Борисављевић и Драгиша Илић.¹⁸

ОСНИВАЊЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЦЕНТРАЛЕ У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ

Спајање капитала од две банке (1922) није случајно. Све је то имало своју основу. Крајем прошлог и почетком XX века занатлије и трговци, у тек формираним акционарским друштвима у Горњем Милановцу (Лист „Таково“ а. д, „Горњомилановачка пољопривредна подружина“ а. д. и две акционарске банке) раде на укрупњавању својих капитала. Та замисао се потврђује и са доношењем одлуке (1911) о спајању капитала две тадашње банке.¹⁹ Ова замисао је реализована после 11 година.

Обезбеђењем акционарског капитала код Штедионице (300.000 динара) и доношењем нових Правила банке обезбеђени су предуслови за помагање производње и развој индустрије у Горњем Милановцу. Индустрија почиње да се развија после Првог светског рата оснивањем Електричне централе (1921) са основним капиталом Штедионице.²⁰ Ова централа је од 1922. до 1939. године била власништво Штедионице, а потом општине. По обезбеђењу електричне струје, у Горњем Милановцу започиње рад фабрика бомбоне, чоколаде и ратлука (1922) и још неколико полуиндустријских занатских радњи. Капацитет електричне централе је био 70 KW. У почетку је Електрична централа запошљавала три радника (машиниста, помоћник машинисте и електромонтер). Уочи Другог рата радило је у њој седам радника.²¹ Главни извор прихода овог завода притицао је од њего-

вог предузећа — Електричне централе, јер су основни корисници струје били грађанство и привредне радње. Штедионица је у раду овог предузећа имала и велике расходе услед трошкова око куповине нафте, уља и мазива, уз поправке и одржавање мреже електричне инсталације у вароши, која је рађена сасвим примитивно, одмах после пуштања у рад ових капацитета. На жалост, видећемо касније, трошкови предузећа су енормно расли у поређењу са приходима.

РАСТ ШТЕДИОНИЦЕ ДО ПРЕД ПОЧЕТАК ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Акцијски капитал Штедионице је 1922. износио 300.000 динара. Остварена је дивиденда од 10 одсто. У 1927. акцијски капитал је достигао 1.200.000, а резервни фонд 281.000 динара. Дивиденда за 1926. било је: на прву емисију акција — 10 одсто, на другу — шест одсто. Чиста добит за 1927. износила је 114.000 динара. Ови подаци указују да је Штедионица за пет година рада постигла велике резултате у односу на нивое после спајања две банке. Она је имала свој рачун код Поштанске штедионице, чиме се укључивала у ширу мрежу платног промета у земљи.

Стање најважнијих билансних позиција, према завршном рачуну за 1927. годину, било је следеће:

АКТИВА

1. Благајна	72.000 динара
2. Менице	2.134.000 динара
3. Ефекти	63.000 динара
4. Дужници	523.000 динара
5. Некретнине	345.000 динара
6. Остала актива	858.000 динара

ПАСИВА

1. Акцијски капитал	1.200.000 динара
2. Резервни фонд	281.000 динара
3. Штедња	1.068.000 динара
4. Повериоци	607.000 динара
5. Добит	114.000 динара ²²

Актива је расла услед успешно обезбеђених извора пасиве. Акцијски капитал је три пута увећан за пет година рада Штедионице.

ШТЕДИОНИЦА У ДОБА ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ И ЛИКВИДАЦИЈА

Са почетком светске економске кризе (1929—1933) тешкоће су осетили сви грађани, предузећа, радње и све банке, међу којима и Горњомилановачка штедионица. Почетком тридесетих година новчана маса банке је била мања за 57 одсто, него пре почетка кризе, када је актива износила 4.000.000 динара. Главница банке још се одржавала, али се смањивали фондови, а нарочито су подигнути већи износи штедне грађана. Штедионица се нашла у веома деликатној ситуацији, јер је скоро сав свој уложени капитал пласирала у електрично предузеће, а новац који је примила од улагача на штедњу пласирала је већим делом у менице — и то земљорадника „око 77 одсто од укупног портфеља“.²³ Од када је донета прва уредба о заштити земљорадника 1932. године, земљорадници су већим делом престали да извршавају своје обавезе, а касније и оно мало што је исплаћивало своје дугове, дошло је до уверења да се не морају менице плаћати.

С друге стране, криза се још више осетила у овој банци, јер су у електричном предузећу смањени приходи „за 1/3 око 135.000 динара од ранијих година“. Грађани и сама држава у тој ситуацији приморани су да смање потрошњу електричне струје. „Због тога електрично предузеће једва покрива своје расходе“.²⁴

Упоредо с тим, улагачи су вршили притисак на Штедионицу да подигну своју штедњу. Тако је Штедионица у једном свом извештају нарочито истакла:

„Од доношења уредбе о заштити земљорадника априла месеца 1932. па до данас исплатили смо улога за 235.000 динара... Сваким даном криза је све већа и тежа, наша околина је више пасивна, а прошла година (мисли се на 1935) сушна и неродна. Немаштина земљорадника утицала је и на грађевинарство, трговце и занатлије тако, да од наших дужника по текућим рачунима нисмо смели тражити отплате ни исплате њхових дуговања, јер би њихов опстанак довели у питање, а није нам циљ никога да упропастимо, већ на против да помогнемо по могућству кредитом“.²⁵

Видећи тешку економску ситуацију, Управни одбор (у саставу: Павле М. Савковић, председник, Александар Дамњановић, потпредседник, Светислав Белић, Владимир Ђурић и Петар Нешковић и Надзорни одбор: Божидар Србовић, председник, Бранис. Баралић, Божидар Ђурић и Радомир Обреновић), тражио је решења за заштиту и санацију своје банке (1936). Управни одбор је закључио да Штедионица, услед велике економске кризе и немогућности наплате сво-

јих потраживања, неће моћи да врши своје исплате. Заправо, пала је у потпуну неликвидност.

За ублажавање проблема неликвидности, Управни одбор је 15. јуна 1936. упутио молбу Министарству трговине и индустрије, на основу Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника, да им се одобри одлагање плаћања својих обавеза за шест година. Тада Управни одбор, уз молбу, подноси следећи исплатни план:

„Сав новац који будемо прикупили по истеку сваких шест месеци, а по исплати режијских трошкова, такса и трошкова за одржавање електричног предузећа, делићемо улагачима сразмерно висини улога, старајући се, да првенствено исплатимо ситне улагаче до 1.000 динара, о чему ћемо, о распореду увек подносити извештај Господињу Министру.

Са обзиром на пласирани капитал у земљорадничке менице, од којих према Уредби неможемо наплаћивати већу камату од 4,5%, молимо да нам се каматна стопа на улоге и текуће рачуне одреди 2% са годишњим обрачуном“.²⁶

Управни одбор је и урадио пресек завршног рачуна Штедионице на дан 31. маја 1936. као аргумент о стању и пословању банке у периоду од пет месеци (пречишћени текст у табели бр. 1 и 2). Ови подаци су били врло убедљиви Министарству, а посебно када се сагледало да ће Штедионица нарочито поклонити пажњу раду Електричног предузећа и да ће према плану исплаћивати штедне улоге грађана, да донесе решење према молби банке о одлагању њених других обавеза. Међутим, Министарство је пре оваквог одобрења успоставило контролу Штедионице преко свог комесара.

Банка је примила решење Министарства трговине и индустрије (20. јула 1936) којим је постављен Венцеслав Р. Алексић, старешина Среског суда у Горњем Милановцу, за комесара при Горњо-Милановачкој штедионици. Његове дужности биле су:

- да присуствује свим седницама Управног и Надзорног одбора са правом саветодавног гласа;
- да контролише све друштвене послове;
- да присуствује редовним и ванредним прегледима благајне и друштвених књига;
- да присуствује зборовима акционара;
- да сазива зборове акционара кад нађе да је то потребно.

Комесар је имао и право да обустави закључак органа завода од извршења и о томе извести министра. Имао је и право да тражи обавештења од органа завода, који су били дужни да их дају „по свом најбољем знању“.²⁷

Надлежни одсек Министарства у својој белешци, поред осталог, каже:

„Мораторних потраживања Завод има само по меницама и то за 504.520 динара, односно за око 22% од укупне акције. Уредно се регулишу менице за 111.020 динара.

Хипотекарних покрића, као супергаранцију по меничним потраживањима, Штедионица има за 101.180 динара, док је по текућим рачунима хипотеком обезбеђено 205.000 динара, а меницама са више од једног потписа 94.000 динара.

Електрично предузеће у које је Штедионица пласирала добар део својих сопствених средстава, према изјави чланова управе, једва покрива своје расходе“.

С друге стране Штедионица је имала и обавезе од 972.000 динара у пречишћеном билансу до 31. маја 1936. На основу овога Министарство је донело решење о заштити новчаних завода и њихових веровника (13. августа 1936) којим је Штедионици одобрено:

- „1. одлагање плаћања на 6 година;
2. каматна стопа на старе улоге на штедњу и по текућим рачунима са 2% бруто годишње, почев од 20. VI. 1936. године;
3. финансијске олакшице из чл. 15. Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника“.²⁸

Ово се најбоље види из синтетичких билансних позиција на дан 31. маја 1936. године:

АКТИВА:

Готовина	2.000 динара
Хартије од вредности	12.000 динара
Менице	657.000 динара
Текући рачуни	416.000 динара
Покретност	17.000 динара
Непокретност	296.000 динара
Предузећа у соп. режији	851.000 динара
Остала актива	16.000 динара
Губитак	15.000 динара
	<hr/>
	2.282.000 динара

ПАСИВА:

Главница	1.200.000 динара
Резервни фонд	69.000 динара
Пензиони фонд	41.000 динара
Улози	474.000 динара
Текући рачуни	498.000 динара
	<hr/>
	2.282.000 динара ²⁹

Комесар Венцеслав Р. Алексић, по пријему свог решења, одмах се укључио у праћење и ублажавање финансијских тешкоћа, а нарочито у остваривање прихода и исплату „међу веровницима завода“. Комесар је присуствовао свим седницама Управног одбора и уверио се да завод у свему поступа по Уредби. Комесар је, 20. октобра 1936. поднео извештај Министарству у коме каже да Штедионица на крају септембра дугује 983.062, међу којима су штедни улози 480.887 и дуг Поштанској штедионици од 305.079 динара. Овај завод је потраживао 1.076.059. У томе су учествовале земљорадничке менице са 509.770 динара. Штедионица је имала основни извор прихода од испоруке електричне енергије вароши.

Приходи и расходи Штедионице у другом полутођу 1936. године износили су:

Приходи	143.450 динара
Расходи	138.371 динара
Салдо — чист приход	5.079 динара

Структура расхода за заводску режију:

а) Плате особљу и комесару за шест месеци:

— Плата књиговођи	9.000	
— Благајнику	6.960	
— Служитељу	1.800	
— Машинисти	9.000	
— Помоћнику машинисте	3.600	
— Електромонтеру	6.000	
— Комесару за 5 месеци	2.000	38.360 динара

в) Станарина, огрев, осветлење и остали канцеларијски трошкови:

— Станарина за шест месеци по 400 динара	2.400
— Огрев за три месеца	198
— Поштарина и телефон	261
— Поштарина за закон. извештаје по меницама	419
— Разне таксе суду и властима	320
— Допринос уреду за осигурање радника за особље Штедионице	855
— Канцеларијски материјал	340
— Формулари Аграрној банци за земљорадничке менице	151
— Општини такса на фирму	150
— Бановским новинама, таксе за оглас	159
— Таксени и менични бланкети	572
— 1% допринос и 10% патријаш. порез на плате особља Штедионице	66
— Награда адвокату за писање тужби	110

— Одржавање чистоће канцеларија	61	
— Осигурање од пожара	292	
— Члански улог трговачком удружењу	42	6.396 динара

г) Остали трошкови електране:

— Нафта за погон мотора у електрич. централу	60.418	
— Бензин за погон мотора	2.178	
— Шпирит и киселина	293	
— Уље за мазање мотора	20.606	
— Поцволе за чишћење мотора	707	
— Разне оправке мотора и замена делова	4.430	
— Таксе на признанице и рачуне	1.298	
— Допринос уреду за осигурање радника централе	1.285	
— Такса, 1 ⁰ / ₀ допринос и 10 ⁰ / ₀ патр. порез на плате особља централе	344	
— Таксирани обрачуни	159	
— Поштарина и телефон за централу	94	
— Превоз горива, мазива и делова за мотор	514	
— Одржавање чистоће, оправка зграда	402	
— Оправка и одржавање градске мреже	786	
— Огрев у централу	101	93.615 динара
Свега		138.371 динара ³⁰

Од остварених прихода, у другом полугодишту 1936. нису исплаћиване плате члановима управе, ни дивиденда, нити тантијема.

Од салда прихода и расхода, Штедионица је приступила плану исплате по неколико позиција:

— Држави трошарину на електричну струју	3.744 динара
— Држави службенички порез за децембар 1936.	81 динара
— Држави 2 ⁰ / ₀ допун. преносне таксе за непокретно имање за 1936. годину	1.000 динара
Свега	4.825 динара
За исплату старих дуговања остаје	254 динара.

Из ове упоредне анализе видимо да су и исплате обавеза, доприноса, трошарине и таксе према држави биле значајне позиције и увек испред дуговања према штедним уложима, јер је њима остало, за могућу исплату, 254 динара. Овако мали износ остатка пренет је у наредну годину.

Према захтеву Министарства, Комесар је са управом учествовао у расподели средстава на основу оствареног прихода и остатка чистог прихода. Комесар о томе, на једном месту, каже: „Част ми је известити Министарство да су органи завода у потпуној сагласности радили са потписатим комесаром, и ниједна одлука његова није донета у супротности са управом завода или обратно...“.

У првом полугођу 1937. извршено је пребијање дугова неколико дужника и поверилаца према Банци и на тај начин је смањена штедња улагачу у износу од 60.871 динара.

На основу остварених прихода и расхода у првом полугођу 1937. у свему је учињен поступак као у претходној години, укључујући исплату и камате на дуг код Поштанске штедионице у износу од 5.481 динара, тако да је у свему овоме остала разлика од 2.307 и остатак од прошле године 254, што износи 2.561 динара за исплату старих штедних улога. Од ових извора вршена је исплата старе штедње, чије су суме износиле испод 100 динара.

У првих шест месеци 1938, на основу остварених прихода, извршене су исплате у Штедионици:

а) Плате особљу и комесару	42.835 динара
в) Станарина, огрев, осветлење и остали трошкови	6.889 динара
г) Остали трошкови у Електричном предузећу	116.105 динара
	<hr/>
Свега	165.829 динара ³¹

Преостали приходи, у износу од 7.120, употребљени су за исплату камате на дуг Поштанској штедионици у износу 4.455 и на штедњу улагача 2.665 динара, чије су суме испод 100 и између 100 до 200 динара. Све потврђује да је и ранија стара штедња, на жалост, била на задњем исплатном реду.

И поред недостатка прецизнијих података о другом полугодишту 1938. и билансу за 1939. може се закључити да су остварени још неповољнији резултати у односу на оне из претходних година. То потврђује и записник о раду 45. редовног збора акционара, одржаног 24. марта 1940. Збором је руководио Павле Савковић, председник Управног одбора, а присуствовао је комесар Венцеслав Р. Алексић. Деловођа је био Драгиша Таловић, а бројачи гласова: Милан Даниловић, Добривоје Татовић и Бранко Караулић. Збору је присуствовало 16 акционара, који представљају 6.760 акција, а исто толики број

гласова. Констатовано је „да на збору учествује довољан број акција“, према правилима Штедионице.

По завршном рачуну за 1939. годину постигнута је добит у износу 9.064 динара; она је унета у резервни фонд. Збор је прихватио извештаје Управног и Надзорног одбора. Усвојен је предлог буџета личних и материјалних издатака за 1940. годину у износу 46.000 динара.

Највећу пажњу привлачио је накнадни извештај Управног одбора о стању Штедионице по билансу закљученом 31. јануара 1940, након продаје Електричног предузећа општини Горњи Милановац за 500.000 динара. Пошто је биланс закључен са 31. јануаром, може се закључити да је продаја централе извршена у јануару 1940, а не, по неким прибелешкама, у 1939. години.

После економске кризе (1929—1933) Штедионица се није опоравила. Напротив, по датим анализама, финансијско стање је било све теже, са губицима и отписом потраживања, што се рефлектовало на смањење главнице банке. Познато је да је Штедионица имала капитал главнице 1.200.000 динара, али се он топио: „Отписом пропалих потраживања по одлуци 43. редов. збора, главница је смањена на 700.000 дин, а овом продајом Електричног Предузећа, главница је смањена на суму од Дин. 510.000, тј. испод половине уплаћене према друш. правилима“.³² На овај начин је код Штедионице дошло до смањења капитала главнице испод педесет одсто, што доводи банку, према друштвеним правилима, у још већу кризу. У оваквим ситуацијама, ако се обезбеде неки предуслови — првенствено додатни капитал — може се извршити санација и наставити рад. Међутим, оваквих изгледа није било код Штедионице. Тако је збор акционара, 24. марта 1940. године, једногласно решио „да Штедионица престане са радом — ликвидира у смислу горњег предлога, закона о акционар. друштвима и друштвеним правилима“.

Овакво решење акционара могло се и очекивати. Скупштина је тада изабрала одбор од три акционара за ликвидаторе Штедионице: Павле Савковић, Светолик Белић и Милан Даниловић. Краљевска Банска управа Дунавске бановине (Нови Сад) својом одлуком од 4. јуна 1940, одобрила је рад збора акционара о ликвидацији Горњо-Милановачке штедионице. Тако је и Министарство трговине и индустрије 30. јула 1940. одобрило да се и у ликвидацији Штедионице, у коју је ушла, може користити одлагање плаћања према датим решењима, с тим да у ликвидационом одбору буду заступљени ула-

гачи и остали веровници са истим бројем чланова колико и акционари.

Ово упућује да су државни органи, и у поступку ликвидације Штедионице, инсистирали на исплати остатка имовине и првенствено штедишама на исплатном реду. Према томе, ликвидациони одбор је према прикупљеним средствима вршио исплате штедње. Међутим, са почетком рата и паљењем Горњем Милановца, и на тај начин је извршена дефинитивна ликвидација и ове банке.

*
* * *

Оснивање прве банке у Горњем Милановцу пада у други талас настанка банкарских организација у Србији, што је било основ за шире окупљање тадашњих трговаца и занатлија у концентрацији капитала у овој вароши. Са овим првим пословима, капитал главнице у Штедионици и Рудничкој акционарској задрузи, пре Првог светског рата, био је на нивоима већег броја познатих банака у Србији.

Ове организације су се бавиле скоро свим банкарским пословима, међу којима је (пре рата) конверзија папирних динара и кованих златних динара. У расходима из 1914. године помиње се и ажија — мањи износи, за замену динара у злато.

Оснивањем Електричне централе у Горњем Милановцу, Штедионица је дала печат индустријској ери у овом граду.

До почетка познате економске кризе Штедионица је успешно радила. Међутим, после овога, банка се није могла опоравити, изузев што је само великим напором одржавала производњу електричне струје за потребе привреде и читавог града, да би уочи Другог светског рата овај капацитет прешао у посед горњомилановачке општине.

НАПОМЕНЕ

1. „Шематизам Краљевине Србије с календаром за 1893. годину“, страна 156—157, и за 1896. годину, стр. 139.
2. Лист „Таково“, бр. 65, 1893.
3. Архив Југославије, Београд, Ф-65, Горњо-Милановачка штедионица, Горњи Милановац, Ф-1293, Ј.2277.
4. Исто.
5. Исто.
6. Исто.
7. Исто.
8. Архив Југославије, Београд, Ф-65, Горњо-Милановачка штедионица, допис Министарству трговине и индустрије, број 3402, од 20. новембра 1920.

9. Исто, број 4990 од 14. новембра 1921. и одговор од 27. новембра 1921.
10. Као под 3.
11. Архив Југославије, Београд, Ф-65, Рудничка акционарска задруга, Горњи Милановац, Ф-1293, Ј-2277.
12. Исто.
13. Као под 3.
14. Као под 11.
15. Као под 3 и 11.
- 15а. Исто.
16. Архив Југославије, Београд, Ф-65, Горњо-Милановачка штедионица и Рудничка акционарска задруга, Ф-1293, Ј-2277, Измене и допуне Правила и Одлуке Управних одбора.
17. Исто.
18. Исто.
19. Као под 16.
20. Историјски архив, Чачак, Окружни народни одбор, К-11.
21. Архив Југославије, Београд, Горњо-Милановачка штедионица, као под 3 и као под 20.
22. „Приручник СХС банака 1928—1929“, Загреб, стр. 375.
23. Управни одбор Штедионице, 15. јуна 1936. године, пише извештај Министарству индустрије и трговине, као под 16.
24. Исто.
25. Исто.
26. Исто.
27. Решење министра трговине и индустрије, као под 16.
28. Молба Министарству трговине и индустрије, Београд, као под 16.
29. Исто.
30. Преписка и извештаји Министарству трговине и индустрије, Београд, 13. и 17. фебруара 1937. године, као под 16.
31. Детаљан преглед о раду Горњо-Милановачке штедионице, под 3. и 16.
32. Записник рада на 45. редовном збору акционара Горњо-Милановачке штедионице, под 3.

BANQUES DE GORNJI MILANOVAC (1888—1941)

La fondation de la première banque à Gornji Milanovac, vers les années 80 du XIXe siècle, appartient à la seconde vague d'établissement d'organismes bancaires en Serbie, ce qui servit de base à la concentration des capitaux, déposés à l'époque par les commerçants et les artisans de cette ville. Pour les premières opérations, la Caisse d'épargne et la Coopérative de Rudnik par actions disposaient d'un capital qui, avant la Première guerre mondiale, était au niveau de celui de la plupart des banques par actions fonctionnant sur le territoire de la Serbie.

Ces organismes se livraient à presque toutes sortes d'opérations bancaires, dont aussi (avant la Première guerre mondiale) la conversion des dinars en papiers et de ceux en or.

En fondant une centrale électrique à Gornji Milanovac, la Caisse d'épargne donna une empreinte à l'ère industrielle dans cette ville.

Avant le début de la crise économique de 1929, la Caisse d'épargne avait fonctionné avec succès. Cependant, après cela, cet établissement ne put plus atteindre l'ancien niveau sur le plan des opérations bancaires; tout ce qu'il réussissait encore à faire, c'était d'assurer la production de l'énergie électrique pour les besoins de l'économie et de la population urbaine, mais, à la veille de la Seconde guerre mondiale la centrale finit par passer en possession de la commune de Gornji Milanovac.